

КАРПАТСЬКИЙ БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК 15 РОКІВ ПЕРЕБУВАЄ У СКЛАДІ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

В цьому році виповнилось 15 років, як Комітет Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО прийняв історичне рішення щодо включення букових пралісів Карпатського біосферного заповідника, у складі українсько-словацької номінації «Букові праліси Карпат» до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (Гамор, 2022).

Нагадаємо, що відповідно до Конвенції «Про охорону Всесвітньої культурної та природної спадщини», на підставі визначених критеріїв та суворої міжнародної наукової експертизи, формується список культурних та природних об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, які мають виняткову загальнолюдську цінність.

Зважаючи на це, за нашою ініціативою, 28 червня 2007 року, після напруженої підготовчої роботи наукових колективів українського Карпатського біосферного заповідника та словацького Зволенського технічного університету, українсько-словацьку номінацію "Букові праліси Карпат" включено до Списку об'єктів Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО, яка започаткувала формування європейської мережі букових пралісів та старовікових лісів.

Це стало можливим, за активної природоохоронної позиції та фундаментальних досліджень плеяди українських та зарубіжних вчених, представників різних епох, у першу чергу професорів Алоїса Златніка (з Чехії), Штефана Корпеля, Івана Волошука та Вільяма Піхлера (із Словаччини) Василя Комендаря, Степана Стойка та Василя Парпана (з України), Маріо Броджі і Бригітти Коммармот (із Швейцарії) та інших.

А завдяки нашій наполегливості та активній участі, німецьких професорів Ганнесса Кнаппа, Гарольда Плахтера, Петера Шмідта, Лемберта Еске, П'єра Ібіша, керівників підрозділів та спеціалістів німецького міністерства захисту довкілля та Агенства охорони природи Ельзи Нікель, Хайке Брітц, Барбари Енгельс та багатьох інших європейських науковців й природоохоронців, українсько-словацьку номінацію "Букові праліси Карпат", у 2011, 2017 та 2021 роках, Комітет Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, розширював та перейменовував цей об'єкт, спочатку на "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини", а потім на "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи».

В результаті Об'єкт став серійним трансєвропейським та розташований зараз на територіях 18 європейських країн (Албанія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Італія, Іспанія, Німеччина, Північна Македонія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Україна, Франція, Хорватія, Чехія та Швейцарія). Його унікальність полягає ще і в тому, що він серед об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, має у своєму складі найбільшу кількість країн-учасниць.

Загальна його площа Об'єкту складає 98125,15 га, серед яких 21,4% охороняється на території Карпатського біосферного заповідника. Завдяки цьому Україна займає перше місце за площею об'єкта (28985,97 га або 29,5% загальної площі), друге – належить Румунії (23982,77 га), а третє – Болгарії (10988,91 га), а найбільшою серед 94 ділянок, що входять до цієї спадщини, є суцільний Угольсько-Широколужанський масив (11860 га).

До складу Об'єкту входять також й українські ділянки букових пралісів та давніх букових лісів із природних заповідників «Горгани» та «Розточчя», національних природних парків «Синеvir», «Зачарований край» та «Подільські Товтри».

На думку експертів, ця номінація на світовому рівні стала надзвичайно цінною як взірець недоторканих комплексів помірних широколистяних лісів. Вона репрезентує найбільш завершені й повні екологічні моделі, де відображено процеси, що відбуваються в чистих букових лісостанах за різноманітних природно-кліматичних умов. Це воістину безцінний генофонд бука лісового (*Fagus sylvatica*) та ряду інших видів, що приурочені до його ареалу.

Про світову важливість та складний шлях створення об'єкту "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» засвідчують ціла серія рішень Комітету Всесвітньої спадщини (28 червня 2007 року (31 СОМ 8В.16), 25 червня 2011 року (35 СОМ 8В.13), 24 червня – 6 липня 2012 року (36 СОМ 8В.65), 16-27 червня 2013 року (37 СОМ 7В.26), 15-25 червня 2014 року (38 СОМ 7В.75), 28 червня-8 липня 2015 року (39 СОМ 7В.19), 5 липня

2017 року (41 COM 7B.4), 7 липня 2017 року (41 COM8B.7) та 28 липня 2021 р (44 COM 8B.32).

Ці документи мають важливу історичну, наукову та природоохоронну цінність. Вони опубліковані в монографії «Екодіаманти Європи» (Гамор, 2022) особливо останнє Рішення, яке наводимо тут повністю.

БУКОВІ ПРАЛІСИ І ДАВНІ ЛІСИ КАРПАТТА ІНШИХ РЕГІОНІВ ЄВРОПИ

Комітет всесвітньої спадщини,

1. Розглянувши документи WHC/21/44.COM/8B.Add та WHC/21/44.COM/INF.8B2.Add,
2. Посилаючись на рішення 31 COM 8B.16, 35 COM 8B.13, 41 COM 8B.7, 42 COM 7B.71 та 43 COM 7B.13 прийняті на 31му (Крайстчерч, 2007), 35му (Штаб-квартира UNESCO, 2011), 41му (Краків, 2017), 42му (Манама, 2018) та 43му (Баку, 2019) засіданнях відповідно,
3. Погоджує суттєві зміни меж об'єкту «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи: Албанія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Німеччина, Італія, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія та Україна», на основі критерію (ix), шляхом додавання або модифікації наступних номінованих складових частин в Боснії і Герцеговині, Чехії, Франції, Італії, Північній Македонії, Польщі, Словаччині та Швейцарії.
 - Вігорлат (Словаччина) – зміна меж існуючої однойменної складової частини;
 - Праліс Гавешова (Словаччина), зміна меж існуючої однойменної складової частини;
 - Рожок (Словаччина), зміна меж існуючої однойменної складової частини;
 - Удава (Словаччина) та Стужиця-Буковські Верхи (Словаччина), зміна меж існуючої однойменної складової частини Стужиця-Буковські Верхи (Словаччина);
 - Коццо Ферьєро (Італія), зміна меж існуючої однойменної складової частини;
 - Фаласконе (Італія), зміна меж існуючої однойменної складової частини «Ліс Умбра» (Італія);
 - Паварі-Сфілці (Італія) [нова складова частина];
 - Поллінелло (Італія) [нова складова частина];
 - Вале Інфернале (Італія) нова складова частина];
 - Прашума Янж (Боснія і Герцеговина) [нова складова частина];
 - Ліс Бетлашток (Швейцарія) [нова складова частина];
 - Валлі ді Лодано, лісові резервати Бусай і Соладіно (Швейцарія) [нова складова частина];
 - Гори Їзера (Чехія) [нова складова частина];
 - Шапітре (Франція) [нова складова частина];
 - Гран-Вентрон (Франція) [нова складова частина];
 - Массан (Франція) [нова складова частина];
 - Длабока Река (Північна Македонія) [нова складова частина];
 - Полонина Ветлінська і Смерек (Польща) [нова складова частина];
 - Прикордонний Хребет та долина річки Горна Солінка (Польща) [нова складова частина];
 - Долина потоку Теробовець (Польща) [нова складова частина];
 - Долина потоку Волосатка (Польща) [нова складова частина];
4. Приймає наступне формулювання визначної всесвітньої цінності об'єкта в цілому, включаючи змінені та нещодавно додані компоненти, зазначені вище:

Стислий опис

«Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» є транснаціональним серійним об'єктом, який складається з 94 складових частин у 18 країнах. Вони являють собою унікальний приклад відносно непорушених, комплексних лісів помірного поясу та демонструють широкий спектр повноцінних екологічних моделей і процесів для чистих і мішаних лісостанів бука лісового (європейського) в різноманітних екологічних умовах.

Протягом всіх льодовикових фаз (льодовикових періодів) за останній мільйон років бук лісовий (*Fagus sylvatica*) пережив несприятливі кліматичні умови в рефугіумах у південних частинах Європейського континенту. Згадані рефугіуми були задокументовані вченими шляхом палеоекологічного аналізу з використанням новітніх методів генетичного кодування.

Після останнього льодовикового періоду, приблизно 11 000 років тому, бук почав рухатись з рефугіумів та розширювати свій ареал, щоб зрештою охопити значні частини європейського континенту.

Під час цієї експансії, яка все ще триває, бук утворив різні типи рослинних угруповань за різних лісорослинних умов. Взаємодія між різноманітним середовищем, кліматичними градієнтами та генофондами різних видів сформувала і продовжує формувати це велике різноманіття лісових угруповань за участі буку лісового.

Ці ліси містять безцінну популяцію старих дерев і генетичний резерв бука та багатьох інших видів, які пов'язані з цими старовіковими лісовими оселищами та залежать від них.

Критерій (ix):

Об'єкт є необхідним для розуміння історії та еволюції роду *Fagus*, який, з огляду на його широке поширення в Північній півкулі та його екологічне значення, має глобальне значення. Ці в основному не порушені, складні ліси помірного клімату демонструють комплексні екологічні закономірності та процеси в чистих і змішаних лісостанах бука лісового за різноманітних градієнтів лісорослинних умов, включаючи кліматичні та геологічні умови, що охоплюють майже всі букові лісові регіони Європи. Ділянки лісів, які входять до об'єкту, включені з усіх висотних зон від прибережних районів до верхньої межі лісу і включають найкращі зразки, що залишилися в межах зони поширення бука лісового.

Присутність бука є однією з найважливіших характерних рис для помірного широколистяного лісового біому і є визначним прикладом повторної колонізації та розвитку наземних екосистем і угруповань з часів останнього льодовикового періоду. Експансію бука (процес, який все ще триває) на північ та на захід із його початкових льодовикових рефугіумів у східній та південній частинах Європи можна відстежити вздовж природних коридорів, що охоплюють континент. Домінування бука на великих ділянках в межах Європи є живим свідченням генетичної адаптивності дерев – процесу, який все ще триває.

Цілісність

Вибрані складові частини представляють різноманіття букових пралісів та давніх букових лісів, що зустрічаються по всій Європі, з точки зору різних кліматичних і геологічних умов та висотних поясів. Об'єкт включає складові частини, які відображають його визначну всесвітню цінність (OUV) та ілюструють варіативність лісових екосистем бука лісового.

Разом ці складові частини сприяють цілісності об'єкта в цілому. Крім того, кожна складова частина повинна відповідати вимозі цілісності на місцевому рівні, представляючи повний набір природних процесів розвитку лісу в його певних географічних та екологічних умовах в рамках серійного об'єкту. Більшість складових частин мають достатній розмір, щоб підтримувати природні процеси, необхідні для їх довготривалої екологічної життєздатності.

Найбільш значними загрозами для об'єкта є вирубка лісу та фрагментація оселищ. Лісозаготівля поблизу складових частин може спричинити мікрокліматичні зміни та ефект мобілізації поживних речовин з негативним впливом на цілісність об'єкта. Зміна виду землекористування на прилеглих територіях може призвести до збільшення фрагментації оселищ, що є особливо загрозливим для менших за площею складових частин. Розвиток інфраструктури є потенційною загрозою лише для кількох складових частин.

Щодо змін клімату, то цей фактор вже сьогодні є ризиком для деяких компонентів, і можна передбачити подальший вплив, включаючи зміни видового складу та зміну лісорослинних умов.

Однак слід зазначити, що однією з ознак визначної всесвітньої цінності об'єкта є демонстрація здатності бука пристосовуватися до різних еколого-кліматичних режимів на всьому своєму ареалі. Тому потенційні майбутні зміни необхідно відстежувати та документувати, щоб краще зрозуміти ці процеси.

Вищезгадані загрози можуть впливати на цілісність складових частин різною мірою та різними способами, наприклад, через зменшення структурного різноманіття, фрагментацію, втрату зв'язку, втрату біомаси та змінений мікроклімат, які знижують функціональність екосистем та здатність до адаптації в цілому. Для подолання цих загроз створюються буферні зони, які знаходяться в управлінні відповідальних органів та відповідних

адміністрацій.

Вимоги до охорони та менеджменту

Суворий режим невтручання як засіб менеджменту є важливим для збереження визначної всесвітньої цінності цього серійного об'єкта в усіх його складових частинах. Більшість із 94 складових частин охороняються законом як лісові резервати з абсолютною заповідністю, території дикої природи, ядрові зони біосферних заповідників або національних парків (категорія I або II за класифікацією МСОП).

Для деяких складових частин охорона та управління регламентуються менеджмент-планами (з прописаними положеннями, які забезпечують заборону рубок у старовікових лісах). Оскільки надзвичайно важливою вимогою є гарантія надійного збереження в довгостроковій перспективі, за потреби режим охорони буде підвищено.

Для забезпечення життєздатності чотирьох складових частин, менших за встановлений мінімальний розмір 50 га, держави-учасниці розглянуть можливість розширення складових частин з подальшим застосуванням режиму невтручання. Крім того, першочергове значення має ефективне управління буферними зонами для охорони об'єкта від зовнішніх загроз та збереження його цілісності.

Цілісність кожної складової частини є відповідальністю держави-учасниці та забезпечується відповідними місцевими органами управління та адміністраціями. З метою узгодженої охорони та управління об'єктом, а також для координації діяльності між органами управління та 18 державами-учасницями слід створити функціональну організаційну структуру.

Для забезпечення цього аспекту в процесі номінації була розроблена Інтегрована система управління, яка буде підтримуватися, щоб забезпечити ефективний та скоординований менеджмент та охорону об'єкта в цілому.

Спільний менеджмент комітет, до складу якого входять представники всіх держав-учасниць, сформулював Спільну декларацію про наміри. Ця Декларація регулює та структурує співробітництво між усіма державами-учасницями, чії ділянки входять до об'єкта, і забезпечує зобов'язання захищати та зміцнювати визначну всесвітню цінність об'єкта.

Для сприяння роботі Спільного менеджмент комітету та для допомоги державам-учасницям буде створено посаду координатора.

Інтегрована система управління та менеджмент-плани для складових частин забезпечать реалізацію режиму невтручання в межах складових частин, тоді як в буферних зонах буде забезпечено відповідний менеджмент, щоб уникнути негативного впливу на визначну всесвітню цінність об'єкта з особливим акцентом на забезпеченні цілісності та його недоторканості. Для гармонізації підходу до управління між 94 складовими частинами держави-учасниці розроблять спільні цілі та скоординовані заходи, які охоплюватимуть менеджмент об'єкта і буферних зон, моніторинг і дослідження, екоосвіту та підвищення обізнаності, менеджмент відвідування території та туризм, а також покращення фінансової спроможності та підвищення кваліфікації людського ресурсу. Для відстеження довгострокового розвитку пропонується створити узгоджену систему моніторингу на основі вибраних екологічних (прокси) показників цілісності в усіх складових частинах.

Вкрай важливо, щоб кожна держава-учасниця забезпечувала чіткі гарантовані довгострокові механізми фінансування для підтримки послідовного управління об'єктом на національному рівні, а також скоординованого управління ним.

Необхідно приділяти особливу увагу конфігурації об'єкта, щоб гарантувати стійку життєздатність кожній складовій частині для безперешкодного розвитку екологічних та біологічних процесів без суттєвих втручання ззовні, а саме – інтеграція навколишніх лісових екосистем, щоб забезпечити достатнє збереження та сполученість, особливо для невеликих складових частин.

Усі складові частини мають буферні зони різної конфігурації, включаючи навколишні заповідні території (національні парки, природні парки, біосферні заповідники та ін.).

В цих буферних зонах буде запроваджено регулярний моніторинг для забезпечення захисту в умовах змін навколишнього середовища, таких як зміна клімату.

Межі буферних зон, де це можливо, повинні співпадати з межами існуючих природоохоронних територій і мають бути розширені для з'єднання складових частин там, де вони знаходяться в безпосередній близькості.

Нарешті, де це доцільно, особливу увагу слід приділяти забезпеченню ефективного екологічного зв'язку між буковими лісами та навколишніми супутніми видами оселищ на постійній основі для того, щоб забезпечити природний розвиток та адаптацію лісу до змін навколишнього середовища.

5. Бере до уваги такі складові частини в цій номінації, які на разі не рекомендуються до включення до серійного об'єкта:

- Фрушка гора – Папратський-до (Сербія);
- Фрушка гора – Равне (Сербія);
- Капанік – Козьє стене (Сербія);
- Тара – Рача (Сербія);
- Тара – Звезда (Сербія);
- Київський праліс (Словаччина);
- Егуаль (Франція);
- Сент-Бом (Франція);
- Сен-Пе-де-Бігорр (Франція);
- Біоградська гора – 1 (Чорногорія);
- Біоградська гора – 2 (Чорногорія).

6. Рекомендує перед розглядом можливого повторного подання цих складових частин у будь якій майбутній номінації:

1). Державі-учасниці Сербії: надати більш детальну інформацію про тип, масштаб, частоту та площі будь-яких лісозаготівель та лісогосподарських робіт, які можуть проводитись в буферних зонах номінованих складових частин у Сербії та їх потенційного впливу на Визначну всесвітню цінність разом із планом мінімізації рубок в усіх визначених буферних зонах;

2). Державі-учасниці Словаччині: розширити буферну зону номінованої складової частини Київський праліс та з'єднати буферну зону цієї частини з буферною зоною існуючої складової частини Вігорлат;

3). Державі-учасниці Франції: за підтримки Центру всесвітньої спадщини та при потребі разом зі МСОП суттєво переглянути номіновані складові частини Егуаль, Сент-Бом та Сен-Пе-де-Бігорр, щоб підвищити їх цілісність, переформатувати та розширити їх буферні зони;

4). Державі-учасниці Чорногорії: за підтримки Центру всесвітньої спадщини та при потребі разом зі МСОП об'єднати номіновані складові частини Біоградська Гора 1 та Біоградська Гора 2 та узгодити зонування Національного парку «Біоградська Гора» у світлі номінації та переглянути діючі нормативні акти, особливо просторовий план спеціального призначення для національного парку «Біоградська гора», щоб привести їх у відповідність зі збереженням визначної всесвітньої цінності номінованого об'єкта. Далі рекомендується розробити відповідний менеджмент-план для туристичної діяльності в межах утвореної території;

Також бере до уваги наступні номіновані складові частини, які не рекомендуються до включення до серійного об'єкта:

- Складова частина 1 – Шізе Північно-Західний (Франція);
- Складова частина 2 – Шізе Південний (Франція);
- Фонтенбло (Франція).

Зазначає, що номінована складова частина Фонтенбло потенційно може розглядатися у зв'язку з можливим розширенням існуючого об'єкта всесвітньої спадщини – палацу і парку Фонтенбло, Франція;

7. Повторює свої прохання до всіх держав-учасниць, залучених до цієї транснаціональної серійної номінації, гарантувати, щоб менеджмент буферної зони підтримував безперервні природні процеси з особливою увагою до мертвої та гниючої деревини, включаючи постійний моніторинг загроз і ризиків, відповідно до Рішення 41 СОМ 8В.7, з чітким,

суворим і послідовним підходом до конфігурації та управління буферною зоною, відповідно до Рішення 42 СОМ 7В.71, як єдиного можливого способу збереження цілісності невеликих залишків лісових ділянок, включених до цього об'єкта відповідно до Рішення 43 СОМ 7В.13;

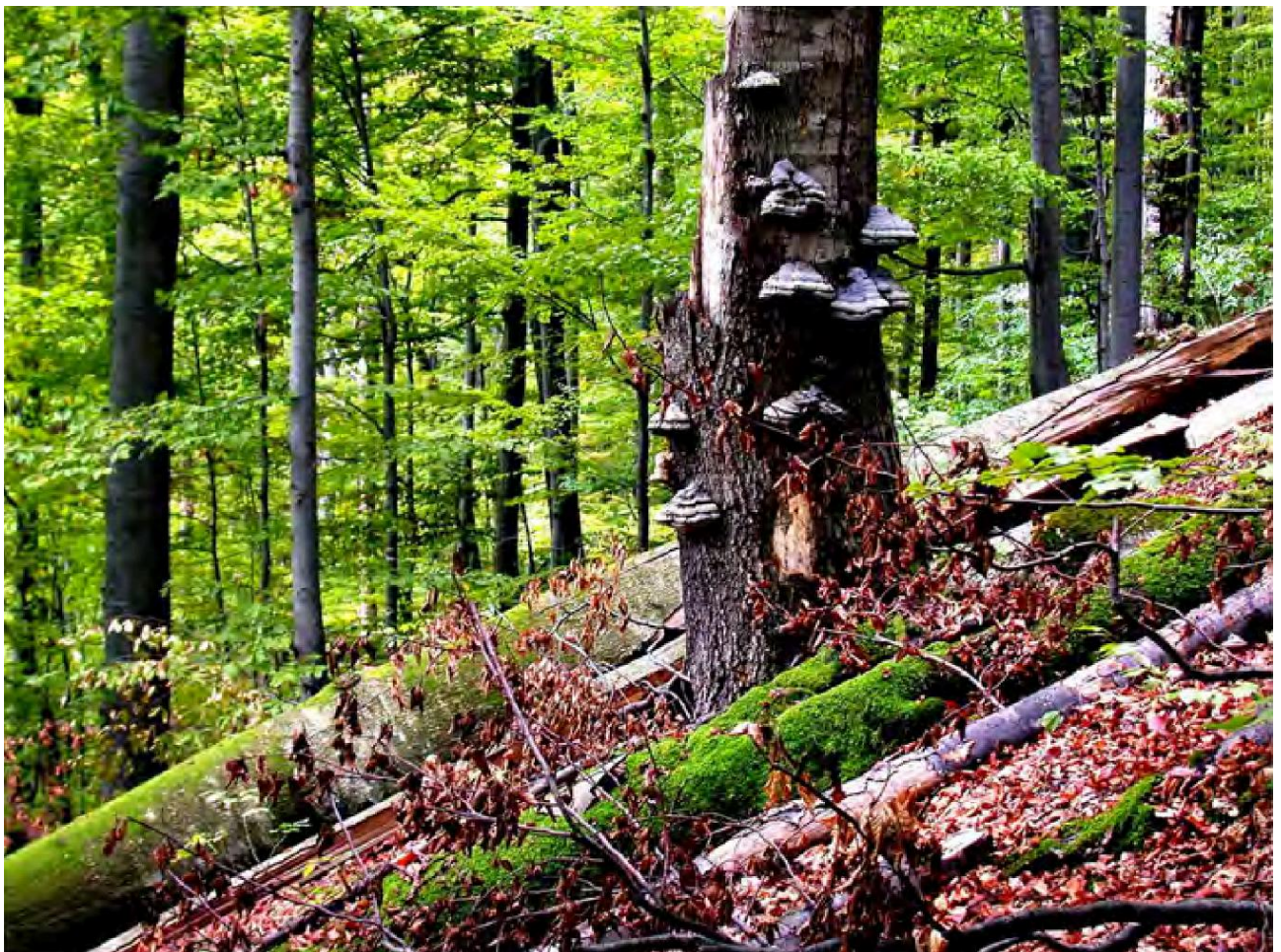
8. Також просить усі держави-учасниці, які беруть участь у цьому транснаціональному серійному об'єкті, переглянути конфігурацію складових частин і конфігурацію буферних зон в усьому транснаціональному серійному об'єкті, що дозволить розширити непорушені природні процеси на навколишні території, щоб забезпечити природну еволюцію та подальше відновлення букових лісів у складових частинах та в прилеглих територіях, а також розглянути пропозиції щодо підсилення об'єкту належним чином;

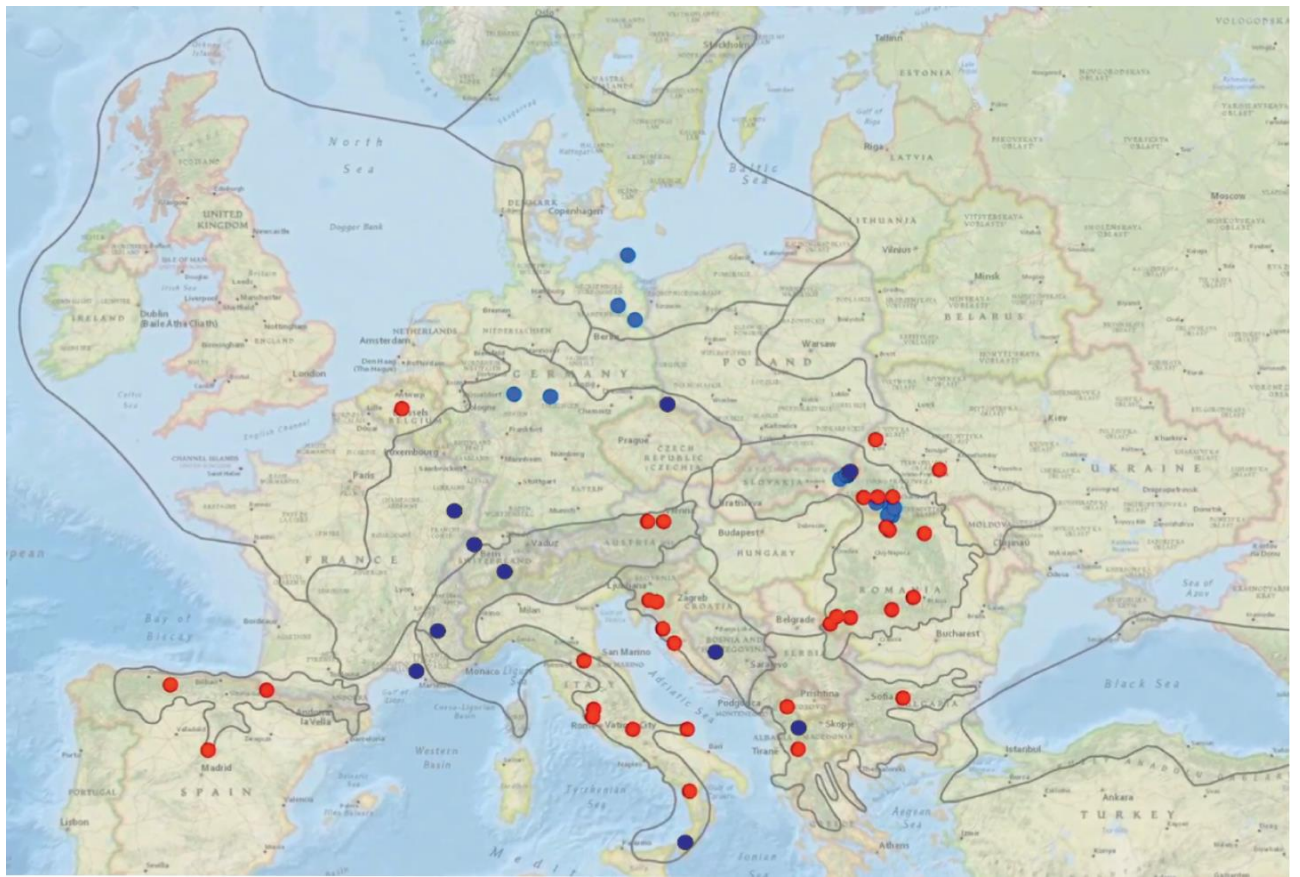
9. Далі просить держави-учасниці подати до 1 грудня 2023 року до Центру всесвітньої спадщини спільну доповідь про стан збереження об'єкта в цілому, а також висвітлити питання узгодженості меж і буферних зон для розгляду Комітетом всесвітньої спадщини на його 47-му засіданні;

10. Схвалює посилену співпрацю між великою кількістю європейських держав-учасниць заради збереження букових пралісів та давніх і старовікових букових лісів по всьому континенту.

Література

Гамор Ф.Д. Екодіаманти Європи. Історія номінування букових пралісів до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Друге (доповнене) видання монографії «Від української ініціативи – до транс'європейського об'єкта Всесвітньої природної спадщини» з нагоди 15-річчя включення української та словацької частин букових пралісів Карпат до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. – Львів, 2022. – 313 с. Режим посилання: http://cbr.nature.org.ua/doc/Ecodiamanty_UA.pdf

UNITED NATIONS EDUCATIONAL,
SCIENTIFIC AND
CULTURAL ORGANIZATION

CONVENTION CONCERNING
THE PROTECTION OF THE WORLD
CULTURAL AND NATURAL
HERITAGE

*The World Heritage Committee
has inscribed*

*Primeval Beech Forest of the Carpathian
on the World Heritage List*

*Inscription on this List confirms the exceptional
and universal value of a cultural or
natural site which requires protection for the benefit
of all humanity*

DATE OF INSCRIPTION

2 July 2007

DIRECTOR-GENERAL
OF UNESCO

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

World Heritage
Convention

CONVENTION CONCERNING
THE PROTECTION OF
THE WORLD CULTURAL
AND NATURAL HERITAGE

*The World Heritage Committee
has inscribed*

*Primeval Beech Forests of the Carpathians
and the Ancient Beech Forests of Germany
on the World Heritage List*

*Inscription on this List confirms the outstanding
universal value of a cultural or
natural property which requires protection for
the benefit of all humanity*

DATE OF INSCRIPTION

29 June 2011

DIRECTOR-GENERAL
OF UNESCO

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

World Heritage
Convention

CONVENTION CONCERNING
THE PROTECTION OF
THE WORLD CULTURAL
AND NATURAL HERITAGE

*The World Heritage Committee
has inscribed*

*Ancient and Primeval Beech Forests of
the Carpathians and Other Regions of Europe*

on the World Heritage List

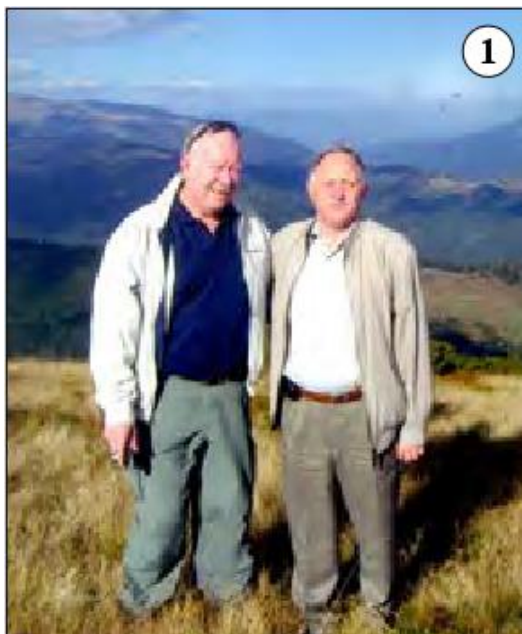
*Inscription on this List confirms the outstanding
universal value of a cultural or
natural property which requires protection for
the benefit of all humanity*

DATE OF INSCRIPTION

12 July 2017

Inika Bokova

DIRECTOR-GENERAL
OF UNESCO

1. Експерт Міжнародного союзу охорони природи (IUCN) Девід Міхалик (зліва) та Федір Гамор оглядають букові праліси Свидовецького масиву КБЗ
2. Федір Гамор із Девідом Міхаликом та доцентом Зволеньського технічного університету (Словаччина) Вільямом Піхлером (в центрі) обговорюють цінності букових пралісів Угольсько-Ширококолужанського масиву КБЗ
3. Перший справа – професор Іван Волощук (Словаччина), Вільям Піхлер (третій зліва) під час засідання Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у м. Крайстчерч (Нова Зеландія, 2007 р.)

